

Соколёнок

6/2017

ноябрь-декабрь

0+

Плашибы

хэллоуин хэллоуин хэллоуин хэллоуин хэллоуин

КЮБ ВАЗЛИК САБАН БИЦИДАРИЗ АДАБГҮРАЙИ ДАГЬУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

2018

Лазад уължо вуйиз ватан...

Къалухъ Мирзасдар инсанарикан халкъди гъамци кІури шулу «мицдар къягъялари саб хлиъ къалам, хъа тмуну хилиъ шюшке дубисну уъмур хъапІру».

Шаир 17-пи аьсрин аххирин 18-пи аьсин эвеларий уъзден табасаран хизандиъ бабкан гъахъну. Аххю пай тарих ахтармиш апІурайи альмари шаир ва эскер Мирза Къалухъ гъулаль бабкан гъахъну кІури бикІура. Хъа ихъ халкъди, сар сарин мелзналан мелзниина гъаъри гъюрху ихтилатари ва гъамусдиз

«— Думу вуйин лайикъ учвуз?
Аквназ вазлин вуйин ухшар?
— Ав, думу ву эскер-шаир!»
(Н. С. Гумилев)

Дагъустандин миллетарин тарихдиъ гъарсаб вахтна ччурнииндира, ляхнарииндира, эсерарииндира чпин халкъар адлу апІру инсанар ади гъахъну. Гъацдар инсанарин арайиъ ихъ шаир-эскер Къалухъ Мирзара а.

Дугъу ихъ гъюз имбу наслариз гъитнайи эсерари гъира вардарин кІваъ ватанпервервалин гъиссар гужли апІура, ватандихъна вуйи ккунивал артухъ апІуз гъитра.

гъузнайи бикІбари, шаир Ванихъ гъулан агъали вуйиваликанра кІура. Гъар фици гъапишра, думу ихъ халкъдин уъмрий ва ихъ тарихдиъ аххю ва маракълу йишв дубиснайи инсан, шаир ва ватанпервер эскер ву.

Шаири, гъеле набалугъ бай вуйи вахтнахътан башламиш дапІну, чан азад ватандикан, гюргег ва гъяйбатлу тябильтдикан, уъзден халкъдин уъмрикан ва дуланажагъдикан, ватандихъна вуйи чан къадар адру ккуниваликан шиърар дикІуз хъюгъну.

**Ватан, увуз бахш вуйиз юкІв,
Шаир вуза ва яв гъякъ лукІ!
Уву вува дада багъри,
Къабул апІин йиз кІван мяъли.**

Думу вахтнан эсерариъ шаири табасарин халкъдин азад уымрикан ва гъялал зегъметнакан ктибура, ва, чан халкъдин уъзденвалиинди дамагъ апІури, кІура:

**Тараш-чабкъун учухъ адар,
Дюзиб ву аьдалат-диван.
Ихтиярнан сагъиб – халкъар.
Яшайиш марцциб вуйиган**

Чан эсерариъ шаири дагъустан халкъарихъна илтІикІури, чин ватан хайн душмнарихъан, душмнар гъяркъган хяходъ учІви, имбу вахтна касиб халкъдин ифи ухурайи ханар-бегарихъан багъри ругар уърхбакан ва, лазим гъабшиш, хилиъ яракъ дибисну, багъри юрдар думу хайнкрагарихъан азад апІбакан, кІура.

**Му Къалухъ Мирзин жаваб ву:
– Уъзденариъ мяърхян ву.
Нагагъ уву ща кЧибиш,
Дидъ убжруб яв кабаб ву.**

Шаириз аьгъя, эгер вари сатІи гъашиш, гъич сар душмандихъанна, бегар-ханарихъанра халкъ ккағъуз шулдар.

Къалухъ Мирза гизаф читин ва гъалабагълу вахтна яшамиш гъахъну. Му вахтна гизафдариз Дагъустан чипиз табигъ апІуз ккунди гъахъну. Гъадму себеб ади, иранари, тюркери, урсари ихъ халкъар ва ихъ жилар чин хиликк ккауз ккунди хайлин гъюжмар ва дявийир гъапІну. Му женгариъ хайлин къягъялари ватандин азадвал бадали чин жанар фида гъапІну. Гъадму дирбашарин дестийирин кІулиъ, учІру шюшке

хилиъ дибисну ва учІру гаф мелзаниин алди, дийигъурра Къалухъ Мирза ву.

**Ватандин дихназ гъудужвай,
Табасаран игит мургар!
Къалухъ Мирзин дих ву гъарай.
Уърхюрхъа ихъ багъри ругар!**

Чан шиъратиъ Мирзай дагъустан халкъарин дустваликан, албагуваликан ва гъадму дуствалиъ айи къувватнакан кІура. Вари дагъустан халкъар сатІи духыну, душмандин чиркин ниятар барбатI апІбакан, чІуру фикир ади Дагъустандиз гъафи гъарсар кас дармадагъин дапІну ккуниваликан, шаири чан эсерариъ ачуҳъди ва адахъну кІура. Надир шагъдин сангъисаб адру къушмар Дагъустандин сяргъярихъна гъафиган, шаири чапхунчийиз гъамци кІура:

**Эгер уву за гъапІиш тур,
Яв гарднин шул ич гапур.
Дюн'яйин улихъ биябур
Хъайиз, тур гъашаъ гъибт, Надир.**

Чан гъапи гаф кІулиз адабгъури, Къалухъ Мирза, чан ватагълийирин дестийирин улихъ дугъужвну, миди вуйи дагъустан халкъарра хъади, хайн ва инсафсуз душмандин улихъиш гъадабтIуз женгназ гъягъюру. Надир шагъдин къушмарихъди Айндалал дерейиъ гъабхъи гъюжмиъ шаириз гъагъи зиян шулу ва чан багъри ругарина хъуркъайиз, рякъюъ шаир кечмиш шулу.

Амма Къалухъ Мирзасдар инсанар чиб гъачІиша, дуарин ччвур, ляхнар ва эсерар гъюз имбу наслариз нумунади гъузрударикан ву. Шаири эсерар гъира ахюринра, бицІиринра мелзаниин ал, дуар гъар фунуб вахтна вушра ихъ халкъдин уъмрин даягъ ву.

Къалухъ Мирза

Уъзден Табасаран

Паччагъ, я хан, амир адру
Вилаят ву Табасаран.
Зулум-зиллет, аъзаб адру
Азад уълкэ вуйиз ватан.

Дагълу нежбри гъялал зегъмет
Зигура гвачиниан аркбаз.
Вари гъазанж, вари девлет
Хура чан хизандин хулаз.

ТПараш-чабкъун учухъ адар,
Дюзюб ву аъдалат-диван.

Ихтиярнан сагъиб – халкъар,
Яшайиш марциб вуйиган.

Уъзденвалин багъа ччурназ
Варди апПура темена.
Уъзден ватан пакди уъбхаз
Халкъди ижми аъгът дапПну а.

Къалухъ Мирза бай вуза яв,
Дада ватан, багъри аъзиз.
Из мал-девлет, уъмурра, ав,
Увуз гъарган фида вуйиз.

Үзденарин жәңг

(поэмайиан күлар)

11

Хуш дерейиъ Чирагъ нирин
А саб ахю гъул хиварин.
Гъулан улихъ – Чвурдахъ майдан
Мягъкама вуй мясляльтнан.

Табасаран уъзден мягъял,
Гъар месэла апIруган гъял,
Уч шуй гъаму майдандиин
Ва адабгъуй къарап гьюкмин.

Гъуларин вакиларин кIул
Гъадмуган Къалухъ Мирза шул,
Вардари қадагънай ахюр,
Ва гъарсаб ляхникан ағъюр.

Гъар серенжем гъабхуб кIулиъ
Ай вакиларин хилиъ.
Мясляльтнан, дявдин – вари
Ляхнар гъял апIуй дурари.

12

Мирза Ванихъ гъахыну бабкан,
КIару ярквран къиблайиъ.
Му ву дагълу гъул аьдатнан
Гюрчег Табасарандиъ.

Адаш вуйи рукъан уста,
Уста Малик кIуй дугъаз.
Хъа Чир'ан вуй дугъан дада,
Шадвал ккунир гизаф кIваз.

Малик шуи гъарган жаднакк,
Рукъар лигим апIури.
Инсан зат қадру вахт душвакк
Шулдай, хабарар рагъури.

**Хъа Аминат ярхи йигъди
Ляхнаригъ шуй чан хулан,
Бизар хъуб аыгъдарди, шадди.
Ккундий дугъаз чан хизан.**

**Мирза бицИди имиди
Таниш гъахъну жаднахъди,
Чавра, гъар хъуркъси, гъагъиди
Ил хътабгъуйи илжнахъди.**

**Дугъан ужур дуст шул табушв,
ЦПара дугъри дуст шулу.
Дугъаз хуш вуй шутун ушв'ушв,
Убцру руќь кубкІган, йивру.**

**Гаварзалра дуст вуй балин,
Гъарган мюгъкам ва пайгар.
Диди фукъан аыгъ апІдарин
Гъагъи табшвар, бакълукъар!**

**Дугъаз ухди аыгъю гъабхъну,
Бакълукъинна гаварзлин
Арайиъ руќъкан шулуш фу,
Шулуш фициб гъял тЛуб'ин.**

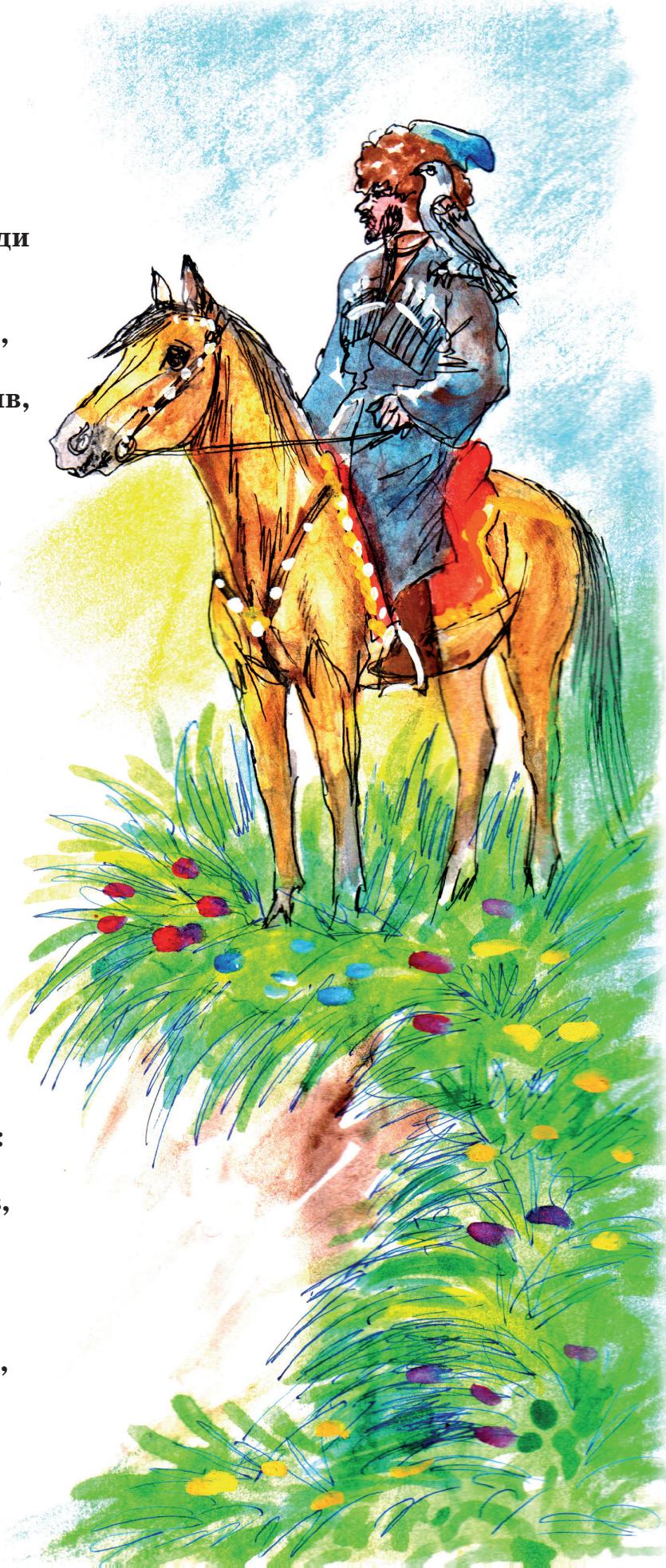
**Хъа Мирза гъашиган гъабан,
Аъраб мектебдиз гъаъру.
Медресайиъ Зюрдягъ гъулан
Дугъу илмар дургъуру.**

**Медреса ккудубкІу думу
Малла шулу чан гъулан.
Ва гъуландариз шулу му
Гъюматлу кас цИб вахтлан.**

**Сабсан ляхин ккундий дугъаз:
Шиърин цIарар албагуз.
Саб архаин вахт ккабхъси чаз,
Хъюгъой шиътар ктагъуз.**

**ЦИб къандиси чюнгюр йивуз
Аыгъю шулу Мирзайиз.
Хъюгъру думу мяълийир кЛуз,
Мукъмар ктагъуз шиътариз.**

**Багъридариизра му ляхин
Шулу гизаф бегелмиш.
Ашуку, шаир веледдиз чпин
АпIуру чюнгюр багъиши.**

Саб вахтналан чвур Мирзайин,
Шаиринси, ашкъвинси,
Шулу мелзниин халкъарин,
Бажаругълу касдинси.

Сумчир вая мил аш наан,
Дугъаз теклиф апIуйи.
Халкъ, дугъу мяъли апIрган,
Ашкълу духыну, хъпехъыйи.

Мирза наинки чан гъулаъ,
Юрднаъра шулу машгъур.
Анжагъ дугъаз гъарсаб йишваъ
Тувуйи жа-жара чвур.

НитIрихъари Ашукъ Мирза
КIуйи дугъаз, ашукъриз.
Этегари – Къалухъ Мирза.
Къалухъ дагъдин веледдиз.

Ванихъ Мирза кIуй Сувккари,
Багъри гъулан гъюматназ...
Фици гъапишра агълари,
Хъа саб вуйи дугъаз чаз.

Хъа саб мурад ай Мирзайин,
Саб эрзиман мурад кIавъ:
Гъаммишан хъуб багъри халкъдин,
Багъри юрднан гъуллугънаъ...

Дугъан сабсан ляхин ай чан
Байвахтнахъан юкIв али:
Хил'ин алди ппази хюрчан,
Хяраъ лицуб укI аий.

Гъаддиз думу герен-герен
УдучIвуйи хюрчазра,
Гъадагъну ппази ва кюрен,
Дих дапIну чан хуйизра.

Гъюдар гъитIиккубси хуйи,
Гарграр ккайи му ппазди
Гъюдарин саб лиж хъапIуйи,
Эйси апIуз чан рази...

Дагълуйин ляхнарра дугъан
Гъадми хилиз таниш ву:
Изан апIуб, убгуб иган...
Хъа хяр убшувуб – тамши ву.

Ккундий дугъаз уъзден мягъял,
Табасаран чан багъри.
Ва ккунивал чонгрихъди гъял
АпIуб, мяълийиъ тIапIри.

Ва ккундий азадвал люкъран,
Чаз хуш вуйиси тIибхру.
Азад, гэнг уъмур – халкъдиз чан,
Зулум, зиллет зат адру.

Ватанди дих апIура

Эй, Ватандин игит мургар!
Ватандин хъуз дих апIура.
Душманди лик дивнай ругар
Гъамлу вуй дерднакк ишура.

Шагъдин къушум улихъ гъюра,
Дилигри йивбар-ийхбари.
Инсанар дагълариз гъергра,
Ца йивура ихъ гъулариз.

Душмандиз апIархъя икрам,
Улихъ дусну къамкъар'инди
Гъададабгъи дугъан салам,
Жаваб тувхъя гюллей'инди.

Ватан – ихъ юкIв, жан ву, жигер,
Рюгъ адру жасад гъаз вухъа?
Душмниз мютюгъ шулин мегер,
Ватансуз уьмур гъаз вухъа?

Ватандин дихназ гъудужвай,
Табасаран игит мургар!
Къалухъ Мирзин дих ву гъарай.
Уърхюрхъя ихъ багъри ругар!

Намуснан сир (романдиан къат!)

— Гъамус, йиз гирами элугълийир, ихъбажаранлуашукъвадюшкюндар, дюн'яйикан, илимдикан яркъу аygъювалар айи Мирзайира фу кIуруш, хъпехъурхъа, — гъапи Маж'вадди чан гъван Мирзайн ихтиярназ тувру.

— Йиз гирами абириин улматар!
— гъапи Мирзайи, чахъна инсанарин ихтибарвал хрусиб сабурлу сесниинди. — Узуз ихъ халкъди дадмиш гъапIу къуркъли бедбаhtваликан хабар а. Ихъ гизаф инсанар гъирмиш гъахъну, гъулар ккадахъну. Ихъ халкъдин жанлу дирбаш'вализ сагъ'вал туври. Узу ихъ талаф гъаши инсанар, ккадахъу гъулар кIвания хури, саб дюаь апIуб теклиф апIураза, гъапи дугъу, чан улихъ гъайи мухлукъатдиз лигури. Мистан малла Гъямзайн Рамазну дишлади: «Фатигъя» — дапIну, чан хиларин гагъар улихъна гъятIарццуру, майдандиин аликъан вари иснанари дугъахъди дюаь апIуру. Малла Рамазну ва дугъахъди вари халкъди Мирзайиз чпин аыхю гъюматлавал мялум апIури: «Увуз сагъ'вал туври, ич бажаранлу ашуку», — кIурайи.

— Ярхи улхбарииз, йиз фикриан,
— гъапи хъана сикин, сабурлу сесниинди ашуку Мирзайи,
— чарасувал адархъуз. Ухъу тупламиш хъуб, сатIи хъуб чарасувал

бу. Мурглин саб къалихъан фукIара апIуз шулдар, — кIуру дугъу чан хилин саб тIуб улупури. Хъа са-сабди вуйи къалар мурглиз уч гъапIиган, — кIури, дугъу чан тIubar гъарагънайи хил улихъна гъачIабккну, думу чан арчулу гъурдаz уч апIури, давам апIуру, хъана, — диди чан улихъ гъабхъу зир-зивил, пухъ-псир вари, селихъ гъирчси, марцц апIуру.

— Дюз, кIура Мирзайи, дюз, кIура Мирзайи! — гъарай гъабши майдандиин.

— Ари гъаци вуш, йиз гирами элугълийир, — гъапи Маж'вадди, — ихъ мяракайилан алдагъдари дишла, ухъуз яратмиш дубхънайи къурхулувализ ужуб гъязурвал улупурхъа.

— Гъюматлу ашуку, — гъапи Маж'вадди Мирзайихъна янашмиш шули. — Хив 22 — мягъял а. Дурариканна варидализ — БазтПариз, Альиз, Мягъяриз, Газизириз, Сийидяриз, Ишрифяриз, Хитяриз, Дашкъяриз. Яни гъарсаб сихлиз 15-20 яракълу инсанар ва гъайван — вари 350-400 кас яракълу инсанар ва гъайвнар тувру мумкинвал а. Йиз фикриан, йиз гирами ватандашар, гъамциб мумкунвал жара гъуларизра а. Гъамушв'ин, ихъ гъюматлу ашукури къайд гъапIанси, ухъу тяди мургул дұхъну ккунду. Узуз анжагъ ихъ мургулвалиъ, ихъ хатIасузвал,

ихъ гележег рябкъюра, — гъапи Маж'вадди ашукъ Мирзайихънади машнахъди илдицури. Дугъу, дишила хъана майдандина уч духьнайи махлукъатдихъна янашмиш шули, альава апIуру:

— Йиз гирами улматар! Учву умудсуз махъанай, ухъура гешт хъапIру вахтар улуркъуру.

— Иналлагъ! — гурлу гарччлари тасдикъ апIуру.

— Гирами ич ашукъ. Уву гъарибалугъдиль ади, хъугъ учухъ, — кIури, малла Рамазну хил гъачIабккну. — Яв гафнахъ, яв ширин сеснахъ. Увухъ тамарзуди гъахъунча. Шейрихъ гъаммишан хайир шули айдат ву. Саб-кьюб яв келима гъапнийиш ккундийчуз.

Халкъди аыхю разивал, улупури, гарччлар йивуру.

— Башюста, буюр, йиз багъри инсанар, — гъапи Мирзай:

Абайи йиз гъапну узуз ачухъди:

Намус, йиз бай, уъбх яв леке
алдарди.
Лайикълу йихъ, саб фурс,
дамагъ ктарди.
Аыхюр-бицIир, айдат —
рякъ-раж уъбхори,
Жямаятдин арчул хил йихъ
гъякълуди...

Хъана гурлуди альтрафариъ арагъурайи гарччларин сес ккапIри, ашукъри давам апIуру:

Хайир-шайир, саламназ ва
гъарайназ,
Хъуркъ увкан саб чара ибши
ихъ халкъдиз.
Шаклу махъан, уж'вал себеб
шул увуз,
Диди уву за апIуру завариз...

ЧIурдахъ майдандин хъана гурлу гарччларин сес рабгъуру.
— Гъамус, гирами ашукъ, — гъапи

гъулан кавха Салманди, — гъадму яв хандиз жаваб кIуру эсер учуз кIваин гъапIнийиш, ккундийчуз. Даршиш, гагъ Вякъялар, гагъ Этег мягъяларин ханарин вакилар, учухъна, азад уъзденариҳъна, гъюри, икрагъ дапIначу.

Мирзай халкъди чакан гъапIу гъаму тIалабра хушлуди тамам апIуру.

Учу Къалукъ уву нириъ,
Ярхлаан севде шлуб дар.
Улариз рякърукъян йишвар
Ханариз табигъ шлуб дар.

Иихъ уву яв саб йишв'ин хан,
Гъюри, учкан макарахан.
Гизаф аш девлет увуз, хан!
Йишвнора ипIин, маахан.

Къалухъинди дапIну люле,
Тюфенгихъ михъиван гюлле.
Аъгъю йибхъки, увуз якъин
Цайлапан шулу яв хул'ин.

Му Къалухъ Мирзин жаваб ву,
— Уъзденариъ млярхян ву.
Нагагъ, уву цIа кчIибгиш,
Диди убжруб яв кабаб ву.

— Майдандин хъана гурлу гарччларин ва «Аферин, увуз ашукъ!» «Аферин, увуз ашукъ! — кIуру гафарин сесерра арагъуру ва гъарзариъ атIагуру.

Халкъдин рюгънан тIалабар гъисс гъапIу ашукъ Мирзай, агъвалатнан чарасузвал аннамиш дапIну, халкъдихъна янашмиш шули, чан хушниинди кIуру:

Багъри вузуз, хуш йиз Ватан,
Дидин чвур ву, Табасаран!
Надир — Шагъди, невс агъдабан,
Ккидирчун ихъ гъулар аднан.
Гъахъундар сатIивал ухъухъ.
Саб дарувал дубхъну артухъ.
Гъаддиз душмнар даршлу гъич
тухъ,

Гъарган хъергри гъахъну ухъухъ.
Паччагълугъсиб къалхан, далу.
Гъулар са-саб сатИ дару
Шагъдиз гванар гъахъну ккахъу.
Гъулар ихъ ккидирчну дугъу.
Инсанарикан гадар гъапИну.
Амма дирбаш, жюр'эт, адлу
Халкъди чан рюгълувал гъюбхну.
Вахт гъафну, къяляхъ гъич сану.
Къадам дапИну ккундар ухъу.
Гъачай, игит мургар дагълу,
Душман кур апIуз гюзбагълу.
Авар, къумукъ, цлахур, лезги,
Табасаран, яхул, дарги,
Саб халкъ вухъа айи ери

Ккагъуз даршлу къувват аий.
Къалухъ Мирза аыгътлу духъну,
Дих апIура халкъдиз адлу:
Надир Шагъ, дашгъала дапИну.
Фана апIуз душман гъанлу.

Гердешен шагъур мангъулари ккидипбалан къяляхъ, XIII аьсиъ адлу табасаран устийири тикмиш гъапIу чIвурдан гъаму майдандихъ тарихи метлеб аий гъамциб мажлис, гъяйифки, гъамусдиз гъабхъундайи. Адлу ашукуь, камаллу инсан ва аьлим Мирзайи, вахтниинди ва ватанпервервалин гъамциб къувватлу рюгълувалиинди гъапи гафари табасаран халкъ аышкъламиш ва рюгъламиш гъапIну. Дурари гафнан ва аышкънан сабвал улупури, завар гъараҳгансиб къувватлу сесниинди гъапнийи:

— Мирза, учу яв пайдгъикна сатИ шулча! Мирза, учу яв пайдгъикна сатИ шулча! Хъасин хъа ярхлариз давам гъаши гарччлар йивури-йивури, инсанар гъевес ва аышкъ кади алдагъуз хъюгъру...

Къалухъ Мирза

Жа́дир шагьди́з

АпIурава дявдин гъюжум,
Инсанариз туври зулум.
Аъхир шулу увуз гъалум
Яв пис ниятар, нярс душман.

Ккидирчури шагърар, гъулар,
Ца кипри ургури хулар.
Уъмриъ аъзаб, вягъшивалар
Тасдикъ апIурава, душман.

Дюн'яйиз йивуз ккунди кIур,
Лицурова футна кIуркIур,
Яв невсназ дюн'я гъудрубкIур,
Намус, гъир'ят адру душман.

Мал-мутму апIури тIараш,
Ватандиз туврава шабаш.
Аъгъю йибхъ уву гъапIраш,
Аъхир пащман шул яв, душман.

Гъалхан, гюрз гъадабгъну хилиз,
Дуфну ава Дагъустандиз,
Басрух, зулум туври халкъдиз,
Гъирмиш апIурава, душман.

Эй, залумкар зулмарин шагъ.
Ава кIваълан гъаъну Аллагъ,
БарбатI шулву аъхир, валлагъ, –
Шак адар му ляхниз, душман.

Къалухъ Мирзи кучIал апIдар,
Вуйибси дарпи гъитурдар.
Аллагъди вуз ужуб апIдар,
Барбат шулву аъхир, душман.

Қалухбдин көягъял

Шаир-женгчи Қалухъ Мирза бабкан гъахъихъанми-
на 310 иис тамам хъпаз бахш вуди

Шубуб айерин фаркъ'вал ашра ихъ яшнаъ,
Яв гъайгъушнар йиз айсизра хас вуки!
Халкъди кIура, ухът алдабхъну гъиишнан:
«Қалухъ Мирза маракълу шаир вуки!»

КIура увуз гагъ Ванихъ, гагъ Қалухъ жви,
Амма гъаддий рябкъюрадарзуз фаркъ'вал.
Учуз вува дирбаш табасаран жви,
Улупу кас бажаранвал, ахлакъ'вал.

Яв шиърати сиягъят апIура гъи,
Ич гъиссариъ такабурди, хушлуди.
Қалухъ халу, уьмур хъапIунва гъагъиб,
Гъавриъ ади халкъдиз уж'вал шлубдин.

Уъзден НитIрихъ мягъялин бай, эй Мирза,
«Дюн'я мици гъубзидар!» кIури гъапир,
Йиз терефнаанра вуз пуз имиза:
«Аьяндарва! Гъякъ гъабхъну уву гъапиб!»

Гъякимдар – амрарин рихшант сесер зарб
Швнуб сабан яв ибарихъ хъахъуншул.
Гъаддиз, шаир, хандиз айкъюллу жаваб
Тувунва, яв гъиссар жанлу гъахъуншул.

Жил'ин гъякъ'вал дибрихърайи яв шиърат
Тюнтлу духъна дюзвал абгбан гъаразнаъ.
Кагъзикна духнайи шаирин фикрап
Гъаз хъидихъа гъамциб ваҳтнан авазнан?

Заманайин фици тяриф апIуру
Жилик, малик пай қадрудар айиган?
Деврин гъаз ва фици тяриф апIуру
Лихру кас айжуз, ужуз духнайиган?

Читинуб вуйи, шаир, яв замана,
Думу гюрзе битIрахъдира теврава.
Гележегдиз уву диву аманат,
Айсрап'инди гъубзди, пак пай кивнава.

Сикинсузвал кипри бегар-ханарик,
Касиб халкъдин тереф гъарган уьбхойва.
Гъадрарин фендигарвалин аымларик
Кялхъту гафар дураг'ин ульюрхойва.

Фукъан гъахъну мурги баяр, къягъялар,
Табасаран жилигин, Қалухъ халу!
Амма дараскъял уьмрин гъюкмар-гъялар,
Гъярамзадириз гъахъну бару, далу.

Сурхай-хандин фикриз гъафи къастариз
Жаваб вуди женгназ гъязур гъахъунва.
Думугандин заманайиз, вахтариз
Хас вуйи шиъратин тумар қахъунва.

Бахтавар

Гюргег'вализ вуй барабар
Кюкю дюн'яиз дуфнадар,
Тек вува тувнай ядигар,
Алагюзли, я бахтавар.

Уву гъяркъган шулу гъяйран,
Марал вува гъамсан жейран,
Гъюдрануб ву ериш лицбан,
Алагюзли, я бахтавар.

Хумар улар, вуз лигuri,
ЕрцIура, нивгъар гъягъюри,
Мурган мюгьюббат муштиюри,
Алагюзли, я бахтавар.

Жигъил уьмур дапIну хараб,
Къалухъ Мирза мапIан кабаб,
Гъарсаб дерназ вува сабаб,
Алагюзли, я бахтавар.

Тъааа (драмайиан къат!)

Юкъубпи перде

(Рубасдин гъирагъ. Гварак кIул кивну, Рейгъанат деъна)

Ре й гъ а на т. Ай, жан Рубас, эгер увуз аygъяйиш, йиз кIавъ, фициб гъарай аш... ЮкIв, гъаму гварси, уълдюбгъюри абцIнайиз. Увухъдира дарди, му йиз дердер шлихъди гъял апIузахъя? Багахъ юкIв гъадабгъру дада хъадариз. Узуз айи дадара, чира сар уву дарнахъя? Я увхъянра саб жаваб адар... Баладар. Узуз уву гъамци йиз гафарихъ дикъатлуди хъпехъувал, яв шерик'вал бес вузуз. Увухъди гаф-чIал гъапIиган, кIав гъадмукъан рягъят шулизки... чалан гъванар алдахъси...

Шубуд йигъ ву гъяжрарин, мур хъуз ужударин, Гъербегъуран дерейиъ, ади. ГвачIниан хябяхъдиз дяви... Гъар йигъян! Накъ Муслим адашин гъюнлиз зиянра гъабхъну. Хъа гъи яхлаанси Думура гъяркъюнзуз. Дугъура чан гагул хил илибтIнайиси вуйи... Деринуб вуйкIан зиян?..

Ярабин, закур фу шуйкIан? Фу чара апIуйкIан?

М и р з а. (рукарихъан за шули) Хъа закур? Закур, гюзел, завар акур!

Р е й гъ а на т. (гучI дубхъну гъедергuri). Вай! Уву фуж вува?

М и р з а. (аылхъюри). Узу, кIару улар, сар гъацир сюгъюрчи вуза – чара дубгнайидариз чара абгрур...

Ре й гъ а на т. Вагъ, уву... Мирза?

Мирза. Ав, кIаруулар, узу... (Аылхъюру). Деебхъназуз, явдирбаш'валикан... Хъа уву, рякъру гъялариан, гъюран юкIв айидарикан вуваки!

Ре й гъ а на т. (гиран дубхъну). Белки ичв Къалухъ мягъялин дишагълийир асландин юкIвар айидар вушул, хъа учу... магъа гъамцдар вуча... назукдар.

М и р з а. Хъа гъадму фу вуяв, багагъ дубснайиб?

Ре й гъ а на т. Рябкъюрадарвуз? Хъа халкъди уву жарадариз дярябкърубра рябкъур ву кIураки...

М и р з а. Хъа узуз инсанрикан жараб гъеебхъунзуз. Уву кушарихъ гвар хъибтIну, гъалайин цаллан Рубасдиан шид гъадабгъуру кIури. Хъа вуйиштIан гафар ву. Увтура гъюнихъ гвар хъиврударикан вуваки!

Ре й гъ а на т. (хъял кадиси). Уву мина фици адахъур вува?

М и р з а. Фици-фици? Уву дарва узу мина хъади дуфнайир?

Ре й гъ а на т. Узу... уву хъади гъафну?! Дарш йиз къяляхъди гъафунва, жин-жинди, тIафалси?

М и р з а. (аылхъюри, чакан клигури). Гъийизкъан узу тIафлиз ухшар ву-йибдикан аygъдайзуз. Гъациб ухшарвал айин дарш?

Ре й гъ а на т. ТIафларра жюрбежюрдар шулу. Садар, мисалназ, гъайв-нар, гамшар гъитIикIрудар, хъа тмундар...

Мирза. Узу, кIару улар, я уву кIурайи гъадму садарикан, я тмундарикан дарза. Узу...

Рейгъанат. (рихшан кадиси). Уву фундарикан вуйкIан?

Мирза. Узу гюргедарихъ лицрударикан вуза. Мисалназ, йиз улар сар шурахъ лицура...

Рейгъанат. (хътIириццури). Деебхъ-назуз инсанарикан, яв улариз абгурайиб ахирки гъибихъну кIури... Гъадму яв гъятир дибтIру Рамазанарин урчIарихъан ярхла дарди яв лицру уларра шли-вуш дитIну саламат дапIна, кIур...

Мирза. (гъягъя иивуру). Уву футни-ирихъ хъпехърудариканра вуваки!

Рейгъанат. Узухъ. Футнийир апIру дустар хътарзухъ...

Мирза. Хъа му махъвар увуз шилкан гъеерхъдар вуйкIан? Рамазан йиз дуст ву. Дугъура, ич гъулаз гъафиган, чан гъайван гъарган анжагъ ич урчIарихътIан дибтIурдар, гъаци вуйиган...

Рейгъанат. Гъаци вуйиган, уву тму йишван Рамазанрин хулаъ деъну гъунши шураз шириш-ширин бендар гъапнийиштIан!..

Мирза. (аълхъюру). Гъаци йип сарун уву, гъавриъ шлуси узу!.. Хъа уву кIурава футнийир апIру дустар хътарзухъ кIури. Магъа хъади...

Рейгъанат. Гъапундарва дициб мяъли?

Мирза. Гъапунза... Хъасин текрарра гъапIунза!

Рейгъанат. Хъа узура гъаци кIурадарин?

Мирза. Ваъ, кIару улар... Увуз гъеебхъубдинра, узу гъапибин арайиъ саб бицIи фаркъ'вал а. Амма думу фаркъ'валиъ айи мяна гъадмукаан ахюбувки...

Рейгъанат. (рихшант кади). Дициб вуйкIан думу, уву кIурайи ахюо мяна аий бицIи фаркъ'вал?

Мирза. Хъебехъ, кIурза. Саб гъапиб, узу Рамазнан гъуншдин шуркан ваъ, хъа йиз кIван гъуншдин шуркан гъапнийза... йиз кIван! Гъамус гъавриъ гъашива?

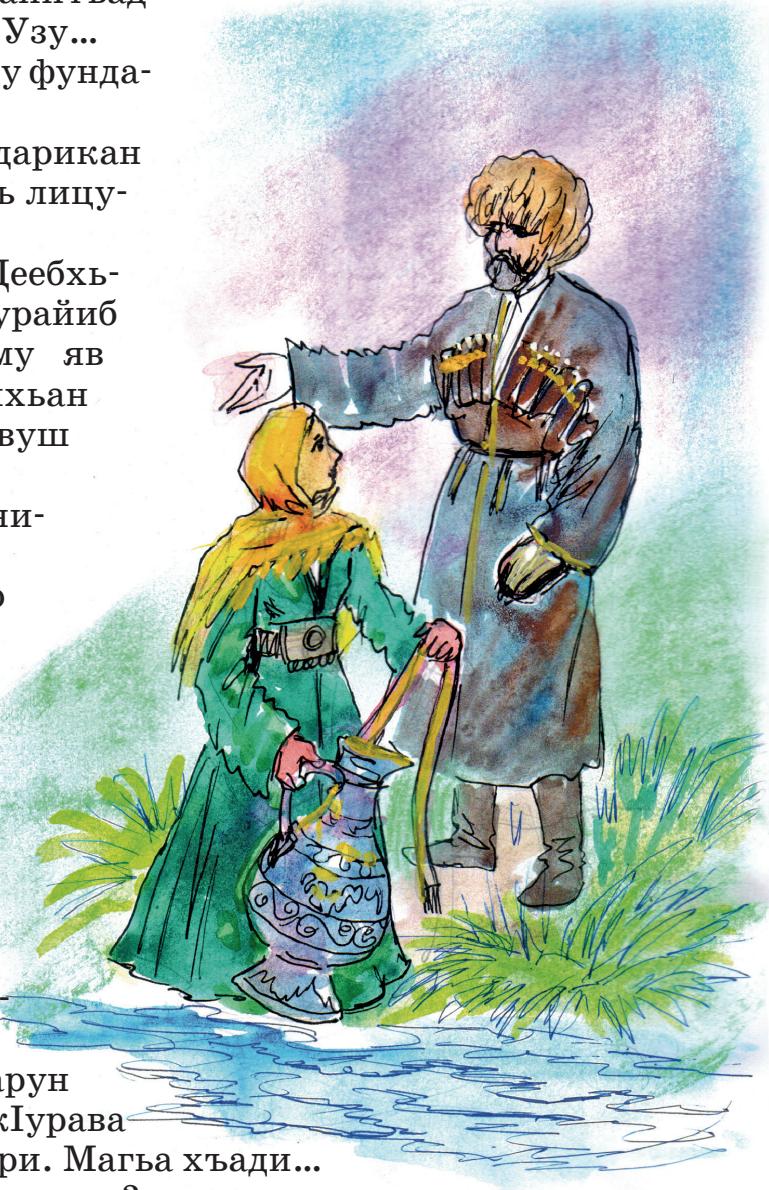
Рейгъанат. Ву-у-у... Фицихъинди илтIибкIиуш! Дугъриданра, халкъди дюзди кIура, хъугъраза: уву битIаризра кмиди чал улупрударикан вува!

Мирза. Гъай аман, кIару улар, йиз гафариз дициб къувват аийш! Думуган узу...

Рейгъанат. Хъа гъапIуйкIан думуган?..

Мирза. Думуган узу гъациб мяъли кIуйзаки... гъациб мяъли... дидин гафар гъеерхъу сар инсафсуз шуран юкIвра, гъаму йиз юкIвси, архайнвалихъ мягърум апIрусиб!..

Рейгъанат. Белки увуз гъациб мяълира ашул?

Мирза. Ваъ, дициб мяълийиз, гъяйифки, гъелелиг гафар дидихънадарзуз...

Рейгъанат. Хъа гъаму цАрарра яв мяълийиан дарин?

(*Мяъли апIуру*)

Му жил'ин бахтавар фуж вуш.
Учвуз аъгъю апIуз ккундуш,
Магъа думу – узу, дустар,
Гъяркъюр сабан кIару улар.

Мирза:

Узу жил'ин лицурайин,
Даршсан узу тIирхурайин?
Узу ппаздиз вуза ухшар,
Учву гъяркъюр, кIару улар.

Рейгъанат:

Хъадукарра хъадукар дар,
Ригъра завуъ, ваъ, кабхъидар.
Учву адарш, йиз кIаз хумар,
КIару улар, кIару улар.

Мирза:

Белки узуз даршул къисмат.
Белки харчва жаариз бахт.
Вушра жил'ин дирибши вахт
Учву алдру, кIару улар...

(*Ахмиш шулайи нирин сес. Хъасин жаргъурайи гъяйвнарин сесра*)

Рейгъанат. Рустамкъади халу чан адмийрра хъади гъалайизди гъягъюрайиси ву. Гъарах, къан шулвуз... Хъасин увухъ лицуру гъа дураг...

Мирза. Анжагъ сабсана суал... (*ИлибтIайи хил мухриин иливури*).
Йипа, уву нишвган кIурайи зиян дубхънайи хил фунур бахтаврин вуйкIан?

Рейгъанат. Думу шлинуб вуш аъгъяди яв гъазкIа дарив! Гагул хлиз зиян дубхънайир сар увутIан адарин? Гъан, гъарах... Ебхъуравуз, гъяйвнарин сес гъалайиз хъубкъра...

Мирза. Гъягъюраза, амма сабсана суал...

Рейгъанат. Тяди йип.

Мирза. Узуз закур хябяхъганра гъамина гъюз ихтияр айин?

Рейгъанат. Ваъ!.. ГъазкIа дарив закурра мина дуфну!..

Мирза. Дици вуш... Мирзайи милин лик алдабгъурдар! (*Къамкъарихъди деъру*).

Рейгъанат. (аълхъюру). Чан адлу юзбашийин му гафар Рустамкъади халуйиз деерхъну ккунийкIан!..

Мирза. Уву юзбашийирку мукучан! ТIивак гъабши дявдиль адлу Надириз зиян хъуз гъибтну, дугъаз, гъирмийир куркIайи слиз, Дербентдиз хътакуз гъитдар гъадму учу, юзбашийир вуч!

Рейгъанат. Хъугъраза, дирбаш юзбashi, гъюрслу махъан... Амма къан шулавузгъя!..

Мирза. Ибшри! Милин лик алдабгъурдарза!..

Рейгъанат. (аълхъюру). Уву бегъем нит вуваки!.. Гъан, гъарах... уву кIуруси ибшри!..

Мирза. Вуйин?! (*Шадвалиан ялхъвансибра апIуру*). Дици вуш!.. Дици вуш... узу закур ихъ жилгъайиъди гъюрза... Ихъ!..

Ре й гъа на т. Гъач, гъач... хъа гъамус
гъарах!..

М и р з а. Гъушза... ккажаргъза...
гъитIирхза! (*Гъягъюру*).

Ре й гъа на т. (*шадди ва ىIиб рихшантвал кадиси*). Гъадму жилгъайиъ жвув улду-
гуз мигъитангь!..

М и р з а. (*сягънайихъан*). Гъит улдургу-
руш, узу мюгъюббатдин жилгъайиъ улдургр-
ри!..

Рейгъа на т. Гъушну... ваъ, гъитIирхну!
Увуз баҳтлу рякъ ибши, йиз игит юзбashi!
Фици гъапний «Мюгъюббатдин жилгъя...
Ихъ мюгъюббатдин жилгъя...» Яраб гъам-
ци, саб дупну, хабарсузди гъюруб вуйкIан
инсандахъна баҳт?.. Пагъ, фукъан успагъи
йишв дарин? Зав хядари абцIна. Фукъан
исди аш дурап – чIатхудар марццидар,
акудар... Ккунибсиб кудубтI! Дугъриданра,
му аьдатнан йишв дар. Му кIван мурадар-
на хиялар гъуркIру Къадрин йишв ву! Лиг,
Рубасра арssi дибисна... Белки, Къадрин
йишв гъамци шлуб вушул! Тяди йиз кIван
мурадар кIурза (Къамкъарихъди дусну,
хилар завузди гъачIарккуру). Жан ал-
лагъ, шлукъан ухди ич душмнар терг
апIуз кюмек йихъя! Закур шлу дяв-
диъ йиз чвийирна гъамус гъамлин
гъушу йиз кIаз багъа инсан ба-
ла-къазайиккан урхя, жан
аллагъ! Дявийир, дявийир!..
КкудукукIру дявийир!
КкудукукIру балийир гъю-
ри му дявийир ккергъра-
йидарии кIул'ина, я ал-
лагъ!

(Саб вахтна хияла-
рикк кади шулу. Гъудуж-
вуру)

Сарун гъягъидиза.
Узухъ лицуради хъуб
мумкин ву.

Гюл седе ф. (*Рукаригъ*
жин дұхнайир, аьхирки
арайиз удучIвури). Гъа-
гъагъай! ВуйиштIана
думу жилгъя... магъа
думу жилгъя наан жин
дубхънайиш! Гъяжи-
Альиханди гъапийи

аихир: «Къасумрин гафариинди, Рейгъанатдиз нирихъна душну шид хуру жилгъа а». Ав, а... магъа думу, баркаван! Фици гъапний, кач-дюленгий? «Ихъ мюгьюббатдин жилгъа!» Ав, учвуз кьюридизра – магъа думу жилгъа! (ангуш *anIuru*). «Мюгьюббатдин жилгъа...» Узу дидкан учвуз гъациб жилгъа апИдизаки! Къваин гъит йиз гафар! Бахтавар хъуз ккунди?! Му думу узуз дабрихъу бахт кIуруб, учвуз фици бихъуруш лигуза! Ярхи уьмур укIарна къалар урхъури, жярягъчывал апIури, кIару шигйирихъ ул хъади гъубшни... Ари гъамус лигуза!.. Фици гъапний дугъу, Къазим-Пашайи: «Гъагъму деллуйир ккагъуз шлусиб рякъ гъабгуриз, чахъди ебцну гъизил тувурза». Думу рякъ ихъ хлиъ а, Къазим-Паша, ебц гъизил! Хъа гъизил ишлемиш апIуз узу гъай уста вузаки! Думу анжагъ йиз хлиъ ибши! Дербентдиз душну, гъалйирстар хулар гъадагъну, душваъ бикаси дусурза. Бикаси! Гюл-седеф бика! Пагъ, фукъан гюрчегдира хъпалгурдаринхъа – Гюл-седеф-бика!

Хъа гъамус – Альихандихъна! Думу узуз ккилигуря. Гъацира шубуд йигъ гъабхънис кIару гвачIин хъайиз гъюри ва йишв улубкыиган гъягъюри – гъаму рукарихъ дусну. Магъа аыхирки – бахт гъилибхни! Тядиди Альихандихъна, Гюлседефбика! Хъасин, думура хъади – Къазим-Пашайихъна! Гъегъе-гъей!..

Перде

Таңур

Дуст вува йиз, гъардаш гъахи,
Душмандихъан уърхру узу.
Гъазават майдандъ гъати
Ихъ душмнарин гарданар йивру.

Адлу учIру дамаск илдан,
Я дацрабку, я хътрабшру.
Яв тия ву вартIан аднан,
Гинибси ихъ душмнарин ккуршвру.

Адаши зуз гъапIну пешкеш,
Гъизилваракъ гъашаъ ади.
Дугъу гъапну: «Идип кешкеш
Ихъ душмнарин гаприинди».

Гъилинж-гапур кIурза дидиз
Кьюд юкIтIан артухъ ву ярхшин.
ПучIувализ папул вуйиз,
Алмаз ву чав учIувализ.

Игит Кегъер гъайвниинди
Мирза гъягъюра женгариз.
Гъилинж запIну завуз тикди,
Гъарай апIура эллериз.

Жалухъ Мирза (пъесайиан къат!)

- Дуст.** Салам-салам, гирами дуст!
Гъюжмиз вари духънайихъ суст!
- Мирза.** Му дюн'яйиъ варитана гужлидар:
яр айидар, багъри юрдар ккунидар!
Къюб ляхнизи тан адардазуз, дуст, мажал:
ярик – къисмат, ясин женгна – тярс айжал.
- Дуст.** Гъаз муқъанди, дуст, гъаптава юків зяиф,
дархьиш, ккунир сарди гъузувал... гъяйиф?
Гапур, газу, ханжал, дегъре, еківухъди
убкурхъа биті, къаті хъайизкъан, къаціухъди!
- Мирза.** Алчагъ душман наънан гъафну кіул'ина?
касиб, уъзден, азад ихъ халкъар'ина?
Гъябкъиган маш, гукіни жандак ярин йиз,
хъугъава, дуст, вари жан гъичібгнийиз.
- Дуст.** Йиз дуст, Мирза, ихъ хизанар бадали,
женг гъабхиidi гъарганси дагълуйири!
Вуйиз дюаъ гъар йигъандин, гирами:
женгнахъан шул, далдабу-зурна сумчрин!
- Мирза.** Хажалатну ккагъри азу, аygъдарзуз,
ихъ къадараар пашмандар шлуси азуз...
- Дуст.** Женгчийир гъюра! Пашманвал апіурхъа терг!
Дявдій юківар шул мерд, гъубхган гъизгъин женг!
- Сарпир.** Салам учвуз, дустар! Ихъ женгчи Мирза!
Къюрпир. Хайраг ишри, женгчийир, гирами Мирза!
- Мирза.** Ва алекума салам, женгчийир-дустар!
Ил хътабгъузтан ухъуз вахтар гъузрадар!

Сарпир. Вари дерйир ацIна дестийири кIубан!
Гъубзрайиб – учIру тураг уьчIюргъюбIан!

Кьюрпир. Шубубпи ражну алархнай душмандин,
аваарин Аньдалалиъ хюч хьибди!

Мирза. Аърабариз, мангъулариз, тюркариз,
нярс Тимуриз, швнубна сабан Надириз,
ккун гъабхынушра, юрд илтIибкIуз лукI'вализ,
удукъундар. А къувват уьзденарииз!
Къалухъ, Дирчва, НитIрихъ, Сугъакк дерийириъ,
Этег, Гъуннаъ, вахт ккимиidi уч духъна.
Чпин гъунаар кIваантIан улупиди,
ихъ юрдин гужли дагълу женгчиири!

Дуст. Яракъарин сан-гъисабра адарихъ, шаир,
Мирза, «Халкъдиз дих» урх, учуз вуш.

Мирза. «Гъей, йиз аьзиз Табасаран,
багъри вуйи, халкъар жвуван!
Ирандин шагъ, къанлу Надир
гъудужвна, ихъ дайм душман.

... Гъудужвурхъа вари сабси,
дагъдин игит асланаарси.
... Дагъустандин халкъар, чвийирси,
саб вуй дявидз сатIи хьиди.

Авар, лезги, дарги ва лак
ихъ чвийир вари кюмек хьиди.
Ху апIурхъа уьбхюз ватан,
гъубхъу никкдииинди бабан.

Къалухъ Мирзайн, ебхъай, дих!
Ватан уьбхюз, йихъай, гъаних!
Дирбаш абириин уьмрикан,
гъит, наслариз гъубзри тарих!»

Дуст. Абирихъан гъузну айи тураги,
уркур, сарра амдарди, душмнаар вари!
Алчагъ-мурдал душман терг апIидихъа!
Азадвал ккуни халкъар уьхидихъа!

Сарпир. Чатлан дуфну, алархъурай душмандин,
апІидихъя, женгчийр, кІир гардан ухди!
Регъбер-женгчи, Къалухъ Мирза, а кІулиъди,
уъзденарииз бахтар-шадвалар гъиди.

Кьюрпир. Алархънайи тІаращчийр,
апІурхъя варди парчийр!
Дагъустан бадали ихъ,
жанар апІдархъя гъайиф!

Дуст. Буржи вуйихъ: уъбхюб ватан Дагъустан,
тъюжум гъябгъюрайи авар Андалал!

Кьюрпир. Ул хътрубкърайи багъларна, йишвар
аран,ва ихъ мани хал вуйи Табасаран!

Мирза. ТІаращчириз, чапхунчиириз,
аькъюлсуз алчагъ, душмнариз,
дагълу, дирбаш женгчиири ихъ,
улупиди тъюжмиъ чан йишв!

Дявдичъ, ккуниб дявитІан дар!
Гъудужвнайихъ дагълу халкъар!
Гъюлерилан гимийр хъаънуш,
тъюжмиъ рябкъор: чпиз фу шулуш!

ТІаращ апІуз, вуйир дирбаш,
угъраш хан-шагъ, уву гъаллаш
апІидиву дагълуйири,
яргъал дагълар ккунидари!

ЮкІвариъ гысс айидари,
азадвал ккуни халкъари,
бабар-гъулар, вахтназ гъитну,
гъягъюрхъя юрд уъбхюз дагълу.

СатИди: НитІрихъариз – Ванихъ-Мирза!
Этегариз – Къалухъ-Мирза!
Дагълуйириз – женгчи-Мирза!
Табасаран шаир-Мирза!

Эльмира Аьшурбекова

Эвелин дих вая Жъалухъ Мирза (драмайсан къаттар)

3-пи перде

(Икриъ, хилиъ чюнгюрра ади, Мирза, дагъустан
миллетарин вакилар ва гъулан жямяльт.)

Мирза. Эй, Ватандин игит мургар! Ихъ ругари-
ин дяви хъади иран шагъ Надир лицура. Ихъ гъу-
лариз ца йивура. Гургутум кумна чууху ниль дий-
игъна. Ихъ халкъариз гужар апПура.

Душман дагъитмиш апПуз, ухъу сатИи духъ-
ну ккуунду! Сабвал адру гъулар душмни са-сабди
ккидирчура. Дяви фуну миллетдин жил'ин алш-
ра, Дагъустандин халкъар вари, гъардшарси,
сатИиди женгназ удучIвурхъя!

Уч духънайидар. (табасаран ва имбу
дагъустан халкъарин чIаларинди).

- Дафтрин къял'ан кIурава, Мирза!
- Ухъу гъякъ дядвиз сатИи духъну ккуунду!
- Сагъул, къягъял!
- Сагъул, Къалухъ мягъялин аслан!

Мирза. Хилиъ яракъ бисуз шлудар вари
ликриин шулхъя! Душман ихъ ругарилан
терг апПуз бабан никкдинди ху апПурхъя!

Уч духънайидар. – Ватан уьбхюз ху
апПурхъя!

- Ху апПурхъя!

Мирза.

Эй, йиз аьзиз Табасаран,
Багъри вуйи халкълар жувван!
Ирандин шагъ – гъанлу Надир
Алархъна ихъ дайм душман.

Гъудужвурхъя вари сабси,
Дагъдин игит асланарси.
Душмандиз мютIюгъ шлу кас
Дядвдин майдандиз дарифри.

Ухъузкьюб рякът – азадвал вая айжал. Гъйт азадвалихъна рякъюъ ихъ далуйихъ душмнарин гъилинжар ваъ, дустарин гъонар ишири!

Чухсагъул учвуз – чве миллетарикан ярхла Тавлуйиан, Къубайиан, Яхулиан, Рукъушнаан, Жвюгъян, Ерквраан, Рутулиан, Цахуриан дуфнайи хялариз! Чухсагъул ихъ гъуландар ва ярап дустариз! Элин къувват – селин къувват. Ухъу гъалиб шулхъа!

(*ГъясукI гъюру.*)

ГъясукI (Мирзайиз). Ихъ баяри улхъибрайдесте РукъанкIуликкна хъубкъган, дебккну. Гъюрайидар Надир-шагъди увухъна гъаънайи вакилар вуди гъахъну. Дуарин ахюр яв теклифназ ккилигурा.

Мирза. Теклиф апIин дугъаз. (обычн шрифт)

(*Надир-шагъдин вакил гъюру.,*)

Надир-шагъдин вакил. Узу дюн'яйин гъацI мютIюгъ дапIнайи, магълуб даршлу шагъарин шагъ Надирин вакил вуза.

Мирза. Учу мютIюгъ даршлу табасаран юрднан ва Дагъустандин гъар терефариан дуфнайи азад агъалийир вуча.

Надир-шагъдин вакил. Узуз му вилаятдин къушмарин башчи Къалухъ Мирза лазим вузуз.

Мирза. Увухъди гафар апIурайир гъядму кас ву.

Надир-шагъдин вакил. (*кIуркIур дапIнайи кагъаз гъачIабккну*). Гъаму савадсуз ва чIурдин айдатар аий вилаятдиъ уву илим гъадабгънайи айлим кас вуйиб Надир-шагъдиз агъя. Думу ляхниин ва гъацира яв дявдин гъунаариин шагъ гъайран духъна. Шагъ увуз яв вилаятдин хан кIуру заан ччур ва багъалу багъишар туванди ву. Дугъу гъацира увуз гъар йисан гъизилин пулииндигъякъ тувди. Яв терефнаан лазим вуйиб – шагъдихъди дуствал

ва дугъан буйругъар тамам апIуб ву.

Узухъ Надир-шагъдин кьюб буйругъ хъазухъ. Дураг гъаму фирмандик ка: саб кIуруб, учву, яна узден мягъяларин гъулари, фукъан харж тувну ккундуш.

Кьюб кIуруб, табасаран Мерд Шябан кIуру тIафли Надир-шагъдин гъайвнарин илхи гъитIибкIину. Думу кас шагъди чан хусуси душман вуди мялум дапIна. Эгер думу кас ва илхи ич хилариз тувиш, шагъди уву гъапи ургуб гъул харжариккан азад апIуро. (*Фирман Мирзайхъна түврү*).

Мирза. Къалухъ – азад мягъял ву. Мушваъ ханаriz иишв адар. Учвсир жилирин хилиз мак апIур му жямяльтдигъ гъядар.

Учу узден инсанар вуча, ва учуз буйругъ кIуру гафнан мяна агъдарчуз.

Из халкъ савадсузуб ву кIураш, ииз хяларин арайиъ швнур айлим аш, лиг: гъамрар вари медресийир ва заан мектебар ккудуркIнайидар ву.

Кьюб кIуруб, Мерд Шябан ииз дуст вуйиз. Ииз дуст хусуси душман вуйириз узкан дуст хьидар. Ва имбу вари Табасаран ифдиан дубхънайи вахтна, ургуб гъул баҳтлу апIуз шлу ляхин дар. (*Мирзайи фирманд Надир-шагъдин вакилихъинди гатIабхъуру.*)

Яв эйсийиз, Къалухъ Мирзайи чазери гъапIну, йип!

(*Надир-шагъдин вакил, къяляхъ ГъясукIра хъади, гъягъюру.*)

Мирза. Мургу элугълийир! Ихъ жилиин ханарра, нежбрарра, эскрарра ухъу вухъа. Ухъу узденар вухъа. Гъамусдиз ухъ'ин самбал алапIуз удукъурра адар, я гъийихъантинара удукъидар.

5-пи перде

Дишагълийириин сесер. Эй, мусурмнар, душмнари ккидирчу гъулариан дуфнайи мискинариз кюмек апIинай! Мирзайн хулаз

аъжузар къабул апIуру гъапиган,
гъафидар вучадар. БицIидар гашлу
йихурайич. ГъакIир ярквран кIапIлиъ
кивну, муҳриъ гъазаб абсну, жандиин
къимкъна заз аларсну, аман имдарди,
дуфнайдар вучадар.

(Дишагълийир гъюру.)

Аминат.

Гъачай-гъачай, ай дургнайи бейнавийир!
Ичайи гъялал къацI пай апIурхъа. Дявира
сатIиб вуйихъ, хажалатра. Умуд ктайиш,
йиз балин ччур бисидайчва.

Эй, инсанариин гъаму гъялна йигъ
алапIнайи залумкар Надир, увуз

Аллагъди йивривуз!

АпIурава дявидин гъюжум,
Инсанариз туври зулум.

Аъхир шулу увуз гъалум
Яв пис ниятар, нярс душман.

Секне.

Эй, залумкар зулмарин шагъ,
Ава кIваълан гъаъну Аллагъ.
БарбатI шулву аъхир, валлагъ, –
Шак адар му ляхниз, душман.

(Гъяйвнин ликарин сес.)

Секне. Атлу гъюрайиси ву.
Чархачи гъюра! Ухъуз фу хабар
хурайкIан?

Чархачийин сес. Гъаливал!!!
Гъаливал!!! Тивак гъулан багахъ
женгнаъ хъанаара ихъдар гъалиб
гъахъну! Мирзайи Надир-шагъдиз
зиян гъапIну! ИшицIимирижид агъзур
гъизилбаш гъийихну! Ихъдарииз аъхю
къадар яракъ ва гъяйвнар ккахъна!

Секне (чав-чакди). Женнетдиъра,
жегъеннемдиъра учIвру раккнаар
садар ву гъапир йиз йишв'ин
алди гъахъну. (Чархачийиз).

Чархачи! **Мирза**

гъяркъюнвуз?

Чархачийин сес.

Къалухъ Мирзайи дявидъ
Надир-шагъдин хилиз зиян
гъапIну. Игит Мирза сагъ-
саламат ву! Думу чан къушмин
кIулиъди Аньдалал дерейиз авар
халкъдиз кюмекназ гъягъюра!

(Секне, деъну, ишуру.)

Секне. Шюкюр ибшривуз, жан Аллагъ!

ГАЗДИХЪАН ИХТИЯТДИ ГЪУЗАЙ

Учвуз газдин
ниъ гъафиган

Соколёнок Пази

6/2017

ноябрь - декабрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г. выданный
управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Руководитель – главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл.редактора)
Т.Зургалова (ответ. секретарь)
Ф.Султанова (редактор выпуска)
П.Асланов
Г.Омарова
Ш.Шахмаданов
С.Кюребегова
А.Абдурахманов
Э.Ашурбекова

Худ. редактор З. Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера М.Муталибов
Оформление обложки А. Качаев

Формат 60×84 1/8.
Уч. изд. л. 3,22.
Уч. печ. лист 3,26.
Бумага офсетная.

Выход в свет 18.12.2017 г.
Тираж 338 экз.
Заказ № 127.

Типография:
ООО «Издательство «Лотос».
Адрес типографии: 367018, РД г. Махачкала,
ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколенок» и «Литературный
Дагестан».

Адрес редакции и издателя:
367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, д.55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Табасаранский язык.

Индекс: на год - 31170,
на полугодие - 78433.

Цена свободная.